УДК 354:183.063

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-958-970

Мартинюк Вікторія Валеріївна доктор філософії, викладач-стажист кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20300, тел.: (066) 707-79-16, https://orcid.org/0000-0003-1386-9576

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

Анотація. Досліджено модель формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі, яка містить наступні блоки: цільовий (мета, завдання), методологічний (підходи, принципи, функції), змістовий (педагогічні умови ефективності формування національної ідентичності студентської молоді у позааудиторній роботі), процесуальний (форми, методи, засоби, види діяльності) і діагностично-результативний (критерії, рівні, результати).

Розкрито компоненти, критерії, показники та рівні формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі. Компоненти: мотиваційно-ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних, культурних, національних цінностей, мотиви); когнітивний (знання з історії української культури нашого народу, національно-патріотична самовідомість); емоційно-почуттєвий (почуття любові до Батьківщини, повага до свого народу, відчуття національно-духовного зв'язку з ним); практичний (готовність відстоювати інтереси своєї країни, діяти на її благо, захищати їх тощо).

Критерії: мотиваційно-ціннісний (формування у студентів мотивації до організації освітньо-дозвіллєвої діяльності), когнітивний (розуміння атрибутів держави, прав і обов'язків), емоційно-почуттєвий (ціннісне ставлення до Батьківщини, діяльність спрямована на збереження історичної пам'яті свого краю тощо) та практичний (суб'єкт-суб'єктна взаємодія як основа патріотичних звичок).

Показники: усвідомлення цінності особистості, її неповторності; добра, справедливості, толерантності, праці; власної майбутньої професії педагога; глибина професійних та особистісних знань, здатність студентів до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності та життєдіяльності;

глибина вираження національно-патріотичних почуттів до України, до свого народу; повнота переживань краси нашої рідної природи, видатних пам'яток минулого, творів сучасного і народного мистецтва; прояв співчуття, толерантності у ставленні до батьків, рідних, викладачів, наставників, колег по навчанню, старших; системність, ґрунтовність професійних умінь, їх взаємопов'язаність з особистісними якостями, спрямованість на високу продуктивність майбутньої професійної діяльності; оптимальний рівень розвиненості вмінь у науково-дослідній, дослідницькій, пізнавальній, волонтерській, патріотичній роботі.

Ключові слова: національна ідентичність, позааудиторна робота, заклади вищої освіти, модель формування національної ідентичності

Martynjuk Victoriia Valeryiivna Doctor of philosophy, Trainee teacher, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Sadova St., 28, Uman, 20300, tel.: (066) 707-79-16, https://orcid.org/0000-0003-1386-9576

MODEL OF FORMATION OF NATIONAL IDENTITY OF STUDENT YOUTH IN INSTITUTIONS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN EXTRACURRICULAR WORK

Abstract. The model of formation of the national identity of student youth in institutions of higher pedagogical education in extracurricular work is studied, which contains the following blocks: target (purpose, objectives), methodological (approaches, principles, functions), content (pedagogical conditions for the effectiveness of the formation of the national identity of student youth in extracurricular work), procedural (forms, methods, means, activities) and diagnostic-effective (criteria, levels, results).

The components, criteria, indicators and levels of formation of the national identity of student youth in institutions of higher pedagogical education in extracurricular work are disclosed. Components: motivational and value (the need for interiorization of the system of spiritual, moral, cultural, national values, motives); cognitive (knowledge of the history of Ukrainian culture of our people, national and patriotic self-awareness); emotional and sensual (a feeling of love for the Motherland, respect for one's people, a sense of national and spiritual connection with it); practical (readiness to defend the interests of one's country, act for its benefit, protect them, etc.).

Criteria: motivational and value-based (formation of students' motivation to organize educational and leisure activities), cognitive (understanding of the attributes of the state, rights and obligations), emotional and sensual (value-based attitude to the Motherland, activities aimed at preserving the historical memory of

their region, etc.) and practical (subject-subject interaction as the basis of patriotic habits).

Indicators: awareness of the value of the individual, his/her uniqueness; goodness, justice, tolerance, work; own future profession of a teacher; the depth of professional and personal knowledge, the ability of students to integrate them for the implementation of future professional activities and life; the depth of expression of national-patriotic feelings towards Ukraine, towards its people; the fullness of experiencing the beauty of our native nature, outstanding monuments of the past, works of modern and folk art; showing compassion, tolerance towards parents, relatives, teachers, mentors, colleagues, elders; consistency, thoroughness of professional skills, their interconnection with personal qualities, focus on high productivity of future professional activity; optimal level of development of skills in research, research, cognitive, volunteer, patriotic work.

Keywords: national identity, extracurricular activities, higher education institutions, model of formation of national identity

Постановка проблеми формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої освіти визначається низкою обставин – соціальною ситуацією, що склалася нині в нашій країні; перетвореннями в суспільному, політичному, економічному житті; переоцінкою цінностей у свідомості людей. Ця проблема набула особливої значущості в умовах нестабільності суспільного життя у країні, збройної агресії на сході України, введенням воєнного стану на всій території України. Сьогодні студентська молодь стає безпосереднім учасником процесів, які мають навдивовижу велике значення для подальшого визначення своєї долі. У зв'язку з цим формування національної ідентичності студентської молоді є пріоритетним напрямом державної молодіжної політики.

В умовах сьогодення проблема формування національної ідентичності студентської молоді набуває особливої уваги, адже від рівня її сформованості залежить результативність не тільки їхньої професійної діяльності, а й сформованість громадянської позиції молодої особистості. У Концепції державної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення (2016) зазначається, що актуальність процесу формування національної ідентичності зумовлюється процесом формування в Україні єдиної політичної нації. Студентська молодь зі сформованою національною ідентичністю спрямована на забезпечення цілісності, соборності України, що є основою української національної ідеї.

Таким чином, формування національної ідентичності у студентської молоді, зокрема у студентів закладів вищої педагогічної освіти, має бути цілеспрямованим процесом, у якому значна роль відводиться позааудиторній

роботі, що є логічним продовженням аудиторних занять яка проходить паралельно з ними і допомагає студентській молоді успішно навчатися, розвиває ініціативу, сприяє розумовому, фізичному, естетичному вихованню, формуванню національної ідентичності, задовольняє їхні культурні запити та спрямовує їхню активність на творчу корисну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські засади процесу формування національної ідентичності студентської молоді відповідно до нової парадигми вищої освіти і національного виховання розробляли М. Антонець, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін. Проблема сутності національної ідентичності відображена у вітчизняній (А. Бичко, І. Надольний, Л. Сохань) та зарубіжній (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) філософії.

Теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі українські педагоги: Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які значну увагу приділяли вихованню в молоді любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної ідентичності.

Нині проблема формування національної ідентичності молоді стала предметом цілої низки психолого-педагогічних досліджень і наукових праць українських учених (І. Бех, М. Боришевський, О. Васюк, Г. Васянович, С. Виговська, О. Гора, К. Житнухіна, В. Івашковський, В. Каюков, О. Коберник, О. Онопрієнко, Р. Петронговський, Ю. Руденко, Р. Сопівник, О. Стьопіна, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.).

В останні роки з проблеми формування національної ідентичності захищено декілька дисертаційних робіт (В. Борисов, О. Жаровська, О. Кін, В. Коваль, С. Мотика, О. Романишина, А. Фрідріх та ін.).

Окремі дослідження українських та зарубіжних дослідників були присвячені формуванню національної ідентичності студенської молоді в позааудиторній роботі, різні аспекти якої набули висвітлення в працях Р. Абдулова, М. Антонюк, І. Бартенєва, В. Безлюдної, Л. Вікторової, О. Ковальчук, Н. Козліковської, О. Колодій, Н. Коляди, І. Ляшенко, М. Ніколенко, І. Огієнка, Л. Онучак, Т. Осипова, О. Петренко, С. Сисоєвої, Н. Скрипник, Є. Танько, З. Фалинської та ін.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних основ формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти; визначенні, обґрунтуванні перевірці моделі формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі.

Виклад основного матеріалу. Створення моделі формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі передбачає реалізацію таких завдань:

– «визнання й забезпечення прав кожної особистості, її прав та гідності як найвищої соціальної цінності; утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей як свобода, рівність, справедливість, чесність, відповідальність»;

– «забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості студента відповідно до інтересів та можливостей; для розвитку професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкуренто-спроможності особистості»;

– «утвердження толерантного світогляду, шанобливого ставлення до інших культур і традицій»;

– «формування громадянської ідентичності, відчуття належності до рідної землі, народу; визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини; утвердження почуття патріотизму, відданості у служінні Батьківщині».

Поняття «модель» розкрито у дисертації «Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі», яке має латинське походження, що означає «спосіб, образ, міра». Найчастіше термін «модель» використовувався в будівництві та математиці і мав значення зразка, приклада, еталону тощо. Поступово термін еволюціонував і став розумітися як теорія, що структурно подібна до іншої теорії, або як об'єкт, який описує теорія» [12, с. 175].

Моделювання науковці-педагоги розглядають як: побудову моделі, дослідження її та застосування в перевірці істинності знання [2, с. 47]; поєднання теоретичного та емпіричного, виявлення та формулювання зв'язку між фактами та результатами експериментів, створення логічних конструкцій, абстракцій і теорій» [8].

У загальному розумінні, «модель – це створюваний з метою отримання і збереження інформації специфічний об'єкт (у формі уявного образу, описання знаковими формами або матеріальної системи), яка відображає характеристики, властивості і зв'язки об'єкта-оригіналу довільної природи, суттєві для завдання, що розв'язуються суб'єктом». Модель у педагогічному процесі – це не тільки висвітлення деякого стану педагогічної реальності, а й «форма діяльності, яка передбачається, репрезентація майбутньої практики й засвоєних форм діяльності» [13, с. 49].

Модель організації національної ідентичності майбутніх учителів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету містить компоненти з урахуванням вікових особливостей та специфіки професійної підготовки студентів вищого навчального закладу в межах цілісного педагогічного процесу: цільовий (мета, завдання), методологічний (підходи, принципи, функції), змістовий (педагогічні умови ефективності формування

національної ідентичності студентської молоді у позааудиторній роботі), процесуальний (форми, методи, засоби, види діяльності) і діагностично-результативний (критерії, рівні, результати) [16, с. 212].

Цільовий компонент структури моделі національної ідентичності студентів є системоутворювальним та визначає функціонування всіх інших компонентів моделі. Цілі виховання завжди носять конкретно-історичний характер. Вони специфічні як для конкретної епохи з її соціальними, економічними і політичними процесами, так і для конкретних соціальних систем, інститутів і установ. Саме це призводить до неможливості створення одноманітного вичерпного формулювання мети виховання в змістовому плані [12, с. 272].

Методологічний блок моделі формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти в позааудиторній роботі складають такі підходи: гносеологічний, аксіологічний, середовищний, герменевтичний, гуманістичний, системний, цілісний, антропологічний, культурологічний, етнопедагогічний, діяльнісний тощо [12, с. 273].

Так, *гносеологічний* підхід розглядає всі явища і події з точки зору теорії пізнання. Цей підхід дозволив використати для нашого дослідження сукупність методологічного інструментарію, що розкриває особливості пізнання людиною об'єктивної реальності, норму аналізованого феномену і відхилення від неї [14, с. 36].

О. Жаровська розглядає *аксіологічний* підхід як орієнтацію на цінності особистості, що відповідають її запитам, а також визначеним суспільством нормам у певній історичній та життєвій ситуації. Творче освітньо-виховне середовище передбачає забезпечення поваги до чужої думки, виявлення таких суб'єктивних якостей здобувачів освіти, як участь у діалозі та вміння робити вибір, обстоювання своєї позиції в оцінюванні фактів, подій, почуттів і відкриттів, відповідальність і самодисципліна [8, с. 175].

М. Козловець розглядає *середовищний* підхід у вихованні як спосіб педагогічної організації середовища, створення й реалізації педагогічних умов, оптимізації їхнього впливу на формування й розвиток національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти в позааудиторній роботі [10, с. 13].

О. Олексюк вважає, що *герменевтичний* є універсальним філософським підходом, що визначає загальні принципи пізнання і трактування явищ навколишньої дійсності, введення нових понять в науці взагалі і в педагогіці зокрема. Герменевтика у О. Олексюк розглядає як: 1) мистецтво розуміння і осягнення сенсів і значень; 2) теорія і загальні правила інтерпретації текстів; 3) філософське вчення про онтологію (пізнання), розуміння і епістемологію [15, с. 193].

М. Степико виокремлює *гуманістичний* підхід як вищу цінність, яка має

права на свободу, розвиток, реалізацію всіх можливостей. Гуманістичний підхід дає можливість розкрити характер взаємовідносин суб'єктів освітнього простору з довкіллям, коли особистість здатна не тільки адаптуватися, але і змінювати своє середовище [17, с. 43].

В. Борисов розуміє *системний* підхід як методологію спеціального наукового пізнання і соціальної практики, в основі якої лежить дослідження об'єктів як систем. Методологічні особливості системного підходу визначаються тим, що він орієнтує дослідників на розкриття цілісності об'єкта [3, с. 12].

М. Боришевський обгрунтовує *антропологічний* підхід як системне використання даних усіх наук про людину як предмет виховання і передбачає облік вікових особливостей вихованців в освітньому процесі; орієнтує педагога на розв'язання суперечностей, характерних для окремої вікової групи, і на формування провідних новоутворень; облік сензитивних періодів у навчанні і вихованні; організацію педагогічного процесу на діагностичній основі. У межах антропологічного підходу національна ідентичність визначається як одна з вищих соціокультурних цінностей, що має декілька характерних антропологічних меж. Вона виявляється у сфері відчуттів, ідей і вчинків особи, засобом ідеологічного впливу і чинником суспільної практики [5, с. 35].

І. Дудка розглядає *етнопедагогічний* підхід як єдність загальнолюдського, інтернаціонального, національного і індивідуального. Національна культура додає специфічних характеристик зовнішньому соціокультурному середовищу, у якому функціонують різні освітні установи. Він вважає, що етнопедагогічний підхід передбачає органічне поєднання «входження» у світову культуру з урахуванням спадщини національної культури; використання народної педагогіки в організації освітнього процесу; забезпечення взаємодії ЗВО із соціокультурним, природним, виробничо-економічним середовищем [7, с. 57].

Побудова процесу виховання на принципах пріоритету суб'єкт-суб'єктних стосунків являє собою *діяльнісний* підхід. Педагог як суб'єкт виховання здійснює виховний вплив відносно об'єкта.

Основи концептуальної теорії сформованості національної ідентичності здобувачів вищої освіти передбачають визначення принципів цього процесу. До них відносимо такі, що були нами адаптовані відповідно до вимог освітньо-виховного середовища закладів вищої педагогічної освіти:

Принцип національної спрямованості «передбачає, з досвіду національно-патріотичного табору «Дія», формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися належністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави» [12, с. 229].

Принцип самоактивності й саморегуляції «забезпечує розвиток у суб'єктних характеристик студентської молоді; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках» [5, с. 31].

Принцип полікультурності «передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування у здобувачів вищої освіти відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської культури» [11, с. 79].

Принцип соціальної відповідності «обумовлює потребу узгодження змісту і методів формування національної ідентичності з реальною соціальною ситуацією, у якій організовується виховний процес, і має на меті виховання у здобувачів вищої освіти готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем» [1, с. 13].

Принцип історичної і соціальної пам'яті «спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах та методах діяльності» [9, с. 34].

Значення принципу здійснювати зв'язок часів – минулого, сьогодення і майбутнього – є механізмом закріплення, акумуляції, збереження і відтворення (відновлення, відтворення, моделювання) соціального досвіду, виконує функцію збереження духовно-етичної і культурно-історичної спадщини народу і відтворення цієї спадщини в реконструйованих формах змісту формування національної ідентичності [11, с. 82].

Принцип наступності поколінь «дозволяє зберігати для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні» [9, с. 35].

Вказаний принцип передбачає використання у вихованні вироблену віками систему базових цінностей народу, які впродовж тисячоліть формували різні покоління, створюючи обличчя народу і нації, обумовлюючи абсолютно певний тип особистості; відображає єдність і різноманіття соціального і народного компонентів у формуванні національної ідентичності; орієнтує на збереження загальних меж багатовікової побутової культури виховання, етнокультурні, духовні, героїчні та творчі традиції, загальні фактори виховання, притаманні різним народам.

В. Мартинюк в дисертаційному дослідженні виділила перелік функцій, які вважаємо необхідними й достатніми для вивчення процесу формування національної ідентичності студентської молоді: орієнтовна, мотиваційно-мобілізаційна, інформаційно-гностична, організаційна, перетворювальна,

координувальна, контрольна, прогностична, корекційна.

Реалізація *орієнтовної функції* формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти пов'язана з характерним для всіх періодів історії суспільства соціальним замовленням суспільства на ідеальний тип особистості. Ю. Чучаліна характеризує цю функцію як орієнтир, який дозволяє виявити найбільш привабливі варіанти поведінки, що відповідають ідеалу [12, с. 211].

Мотиваційно-інформаційна функція включає уміння спонукати до активності, збуджувати інтерес, увагу, переводити знання у практичні дії, оцінювати вчинки, діяльність, закріплювати уміння й знання здобувачів вищої освіти відповідно до віку та інших особливостей [12, с. 214].

Організаційна функція формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти передбачає створення умов для включення всіх суб'єктів і об'єктів діяльності у процес досягнення поставлених цілей національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти [12, с. 236].

Перетворювальна функція формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти вимагає від педагога творчого підходу до організації освітнього процесу, включення здобувачів вищої освіти у спрямованому і ціннісно-орієнтовану національну діяльність, а також взаємодію суб'єктів і об'єктів національно-патріотичного виховання в соціально-трансформаційній діяльності на благо своєї країни [12, с. 223].

Координувальна функція спрямована на узгодження й об'єднання змісту педагогічних дій, спрямованих на об'єкт формування національної ідентичності – студентську молодь і передбачає вміння студентської молоді встановлювати контакти з батьками і колегами, соціальними партнерами, брати участь у педагогічній освіті батьків, розкривати їм призначення, зміст, методи формування національної ідентичності студентської молоді, спонукати батьків до активної участі у спільній патріотично-орієнтованій діяльності [12, с. 208].

Контрольна функція формування національної ідентичності студентської молоді пов'язана з відстеженням соціального замовлення на формування особистості – патріота своєї Батьківщини на заняттях, у процесі позааудиторної роботи та виховної роботи, розподілом відповідальності між усіма суб'єктами національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти [12, с. 219].

Прогностична функція формування національної ідентичності студентської молоді дуже важлива, оскільки служить передбаченню «зони найближчого розвитку» здобувачів вищої освіти і виховної системи освітньої установи. Викладачі, наставники студентської академгрупи, як основні суб'єкти формування національної ідентичності, постійно екстраполюють отримані в ході контролю дані на поведінку студентської молоді в різних природних і

спеціально створених виховних ситуаціях [12, с. 231].

Корекційна функція формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти дозволяє змінювати негативні моменти цілісного педагогічного процесу, впливати на динаміку зростання рівня національної ідентичності студентської молоді [12, с. 227].

Отже, на основі науково-педагогічної літератури було визначено такі основні педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі:

– *усвідомлення майбутніми педагогами значущості та потреби у формуванні національної ідентичності*, оскільки заклад вищої педагогічної освіти має мотивувати особистість, яка б мала почуття гордості за свою державу, сумлінно виконувала свої обов'язки, усвідомлювала соціальні проблеми Батьківщини й українського народу;

– *створення у закладі вищої педагогічної освіти національно-патріотичного середовища для формування національної ідентичності студентської молоді,* адже виховний простір освітнього закладу забезпечує цілеспрямований, педагогічно організований розвиток особистості, сприяє розвитку студента як громадянина-патріота з активною життєвою та громадянською позицією, який виявляє національну гідність, знає і вміє цивілізовано відстоювати свої громадянські права;

– *активізація національно-патріотичної діяльності студентської молоді у позааудиторній роботі,* яка відбувається за рахунок залучення молоді до активного суспільного життя, виконання громадських доручень, особиста ініціатива й участь у підготовці та проведенні культурно-масових, просвітницьких, дозвілевих і громадських заходів.

Висновки. Отже, під педагогічною моделлю ми розуміємо послідовну систему елементів, яка містить окремі компоненти з урахуванням вікових особливостей та специфіки формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі у межах цілісного освітнього процесу і включає в себе такі блоки: цільовий (мета, завдання), методологічний (підходи, принципи, функції), змістовий (педагогічні умови ефективності формування національної ідентичності студентської молоді у позааудиторній роботі), процесуальний (форми, методи, засоби, види дівяльності) і діагностично-результативний (критерії, рівні, результати).

Література:

1. Бень, В. В. (2019). Проблема національної самоідентичності серед українського студентства: Матеріали XIII Всеукраїнської студентської наукової конф. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. С. 12-16.

2. Биков, В. Ю. (2008). Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ: Атіка. 684 с.

3. Борисов, В. В. (2006). Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді: автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.07. Тернопіль. 35 с.

4. Боришевський, М. Й. (2009). Національна самосвідомість особистості: сутність та шляхи становлення. *Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи.* Київ: Райдуга. С. 189–219.

5. Боришевський, М. Й. (2010). Національна свідомість у громадянському становленні особистості. Київ: Беркут. 63 с.

6. Виноградова, Т. І. (2016). Патріотичне виховання студентів як багатокомпонентний процес. *Теорія і методика виховання*. Херсон. № 6. С. 13–16.

7. Дудка, І. А. (2015). Патріотичне виховання студентської молоді як складова громадської діяльності вищого навчального закладу. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки.* Полтава, № 16. С. 56–63.

8. Жаровська, О. П. (2014). Патріотизм в системі цінностей студентів педагогічних університетів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ, № 40. [in Ukrainian].

9. Кисельов, С. О., & Сальнікова А. В. (2013). Національна ідентичність українців. Дилема культурного і соціально-політичного. *Політичний менеджмент*. Харків, № 2. С. 31–40.

10. Козловець, М. А. (2009). Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Полісся. 153 с.

11. Котєнєва, І. С. (2017). Про діагностику патріотичної вихованості студентської молоді. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* Луганськ, № 1. С. 76–85.

12. Мартинюк, В. В. (2022). Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Умань. 221 с.

13. Міхеєв, В. І. (2010). Моделювання і методи теорії вимірів в педагогіці. Київ. 224 с.

14. Мотика, С. М. (2016). Виховання патріотизму в учнівської молоді в умовах військового ліцею: експериментальне дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, № 20(2). С. 33–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(2)

15. Олексюк, О. М. (2016). Формування патріотизму у студентській молоді як необхідного компонента успішної соціалізації особистості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* Миколаїв, № 1. С. 191–198.

16. Репко, І. П. (2015). Педагогічні основи національно-патріотичного виховання студентської молоді. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, № 38. С. 210–219.

17. Степико, М. Т. (2015). Українська ідентичність: феномен і засади формування. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: НІСД. 336 с.

References:

1. Ben, V. V. (2019). Problema natsional′noyi samoidentychnosti sered ukrayins′koho student·stva [The problem of national identity among Ukrainian students]. Materialy XIII Vseukrayins′koyi student·s′koyi naukovoyi konf – *Materials of the XIII All-Ukrainian Student Scientific Conference*. (pp. 12-16). Uman: VPC «Vizavi» [in Ukrainian].

2. Bykov, V. Y. (2008). Modeli orhanizatsiynykh system vidkrytoyi osvity [Models of organizational systems of open education] *[Modern trends in retail network in Ukraine]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

3. Borisov, V. V. (2006). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya natsional′noyi samosvidomosti uchnivs′koyi ta student·s′koyi molodi [Theoretical and methodological foundations of the formation of national consciousness of pupils and students]. *PhD thesis*: Ternopil: Akademiya [in Ukrainian].

4. Boryshevskyi, M. Y. (2009). Natsional′na samosvidomist′ osobystosti: sutnist′ ta shlyakhy stanovlennya [National self-consciousness of the individual: the essence and ways of formation]. *The system of education of national identity of secondary school students.* Kyiv: Rainbow [in Ukrainian].

5. Boryshevskyi, M. Y. (2010). Natsional′na svidomist′ u hromadyans′komu stanovlenni osobystosti [National consciousness in the civic formation of the individual]. Kyiv: Berkut [in Ukrainian].

6. Vinogradova, T. I. (2016). Patriotychne vykhovannya studentiv yak bahatokomponentnyy protses [Patriotic education of students as a multicomponent process]. Teoriya i metodyka vykhovannya – *Theory and methods of education*, 6, 13–16 [in Ukrainian].

7. Dudka, I. A. (2015). Patriotychne vykhovannya student·s′koyi molodi yak skladova hromads′koyi diyal′nosti vyshchoho navchal′noho zakladu [Patriotic education of student youth as a component of public activity of a higher education institution]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti. Seriya: Pedahohichni naukyn – The origins of pedagogical excellence. Series: Pedagogical sciences*, 16, 56–63 [in Ukrainian].

8. Zharovska, O. P. (2014). Patriotyzm v systemi tsinnostey studentiv pedahohichnykh universytetiv [Patriotism in the system of values of students of pedagogical universities]. *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 40, 67–94 [in Ukrainian].

9. Kiselev, S. O., & Salnikova, A. V. (2013). Natsional′na identychnist′ ukrayintsiv. Dylema kul′turnoho i sotsial′no-politychnoho [National identity of Ukrainians. The dilemma of cultural and socio-political]. *Politychnyy menedzhment – Political management*, 2, 31-40 [in Ukrainian].

10. Kozlovets, M. A. (2009). Fenomen natsional′noyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi: monohrafiya [The phenomenon of national identity: challenges of globalization: a monograph]. Zhytomyr: Polissya. [in Ukrainian].

11. Koteneva, I. S. (2017). Pro diahnostyku patriotychnoyi vykhovanosti student·s′koyi molodi [[On the diagnosis of patriotic education of student youth]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 1, 76-85 [in Ukrainian].

12. Martyniuk, V. V. (2022). Pedahohichni umovy formuvannya natsional′noyi identychnosti student·s′koyi molodi v zakladakh vyshchoyi pedahohichnoyi osvity u pozaaudytorniy roboti [Pedagogical conditions for the formation of the national identity of student youth in higher pedagogical education institutions in extracurricular activities]. PhD thesis: Uman VPC «Vizavi» [in Ukrainian].

13. Mikheev, V. I. (2010). *Modelyuvannya i metody teoriyi vymiriv v pedahohitsi [Modeling and methods of measurement theory in pedagogy]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

14. Motyka, S. M. (2016). Vykhovannya patriotyzmu v uchnivs′koyi molodi v umovakh viys′kovoho litseyu: eksperymental′ne doslidzhennya [Educating patriotism in students in the conditions of a military lyceum: an experimental study]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivs'koyi molodi – Theoretical and methodological problems of upbringing of children and student youth*, 20(2), 33-47. Retrieved from ftp://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmrvd_2016_20(2) [in Ukrainian].

15. Oleksiuk, O. M. (2016). Formuvannya patriotyzmu u student·s′kiy molodi yak neobkhidnoho komponenta uspishnoyi sotsializatsiyi osobystosti [Formation of patriotism in student youth as a necessary component of successful socialization of the individual]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs′koho natsional′noho universytetu im. V. O. Sukhomlyns′koho. Seriya: Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Pedagogical Sciences*, 1, 191-198 [in Ukrainian].

16. Repko, I. P. (2015). Pedahohichni osnovy natsional′no-patriotychnoho vykhovannya student·s′koyi molodi [Pedagogical bases of national-patriotic education of student youth]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the Department of Pedagogy*, 38, 210-219 [in Ukrainian].

17. Stepiko, M. T. (2015). Ukrayins′ka identychnist′: fenomen i zasady formuvannya [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation]. *Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute for Strategic Studies*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].